CZU: 271.2-726.2(478):351.746.1(439)"19" https://doi.org/10.59295/lrr2024.35

Viața unui ierarh al bisericii ortodoxe române din Ungaria reflectată în dosarele poliției politice din Ungaria

István BANDI
ARHIVA ISTORICĂ A SERVICIILOR SECRETE DIN UNGARIA
0000-0002-4301-3755

The life of a cleric of the Romanian Orthodox Church in Hungary reflected in the files of the Hungarian political police. In the second half of the 20th century, the Soviet-style communist system came to power in Hungary, with all the dramatic consequences that such a turn of events entailed. The new social order was imposed by force and the state's governing structures subordinated everything to Bolshevik ideology. These developments had negative consequences for the churches, which had a strong impact on majority Hungarian society, but also on minority ethno-cultural communities and their religious life. In the light of the documents drawn up by the political police of the time, the investigation into the life of János Olah, the protopope of the Romanian Orthodox Church in Hungary, reveals the struggle of a Romanian against the system and the trials to which the people of the church were subjected. The life strategy that a minority had built up for himself can be seen in the way he responded to the dictatorship's challenges. After the Second World War, the leadership of the priests in the Romanian parishes contributed greatly to the survival and development of the Orthodox communities in Hungary. For example, the parish priest János Oláh fought persistently for the interests of the Méhkerék community. The documents of the Hungarian political police refer to the destiny of the Romanian Orthodox Church in Hungary, a destiny marked at first by jurisdictional problems, then problems arose that questioned their survival (in the Rakosist era), and in the years of Kadarian "Gulasch Communism" various compromises with the powers that be were reached. These writings, being written from the point of view of power, can contribute to the ecclesiastical history only indirectly and complementarily. Their novelty lies in the fact that they enable us to learn about Romanian Orthodox individuals and communities and the challenges they faced from hitherto unappreciated perspectives.

Keywords: Romanian Orthodox Church. in Hungary, Ioan Ola dean, Hungarian political police.

Preliminarii

Cercetarea documentelor păstrate în custodia ABTL mi-a relevat faptul că, după cel de al Doilea Război Mondial, poliția politică maghiară a urmărit comunitatea ortodoxă română din Ungaria din motive ideologice, dar verificările efectuate prin „cadre" și „colaboratori" nu erau motivate de etnia celor urmăriți[1]. Am observat, de

[1] *ÁBTL*(Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára – Arhiva Istorică a Serviciilor Secrete din Ungaria).3.1.5. O-11543. Biserica Ortodoxă Greacă p. 21.

asemenea, că Biserica Ortodoxă a constituit un *obiectiv operativ* înainte de Revoluția maghiară din anul 1956[2], iar după acest eveniment structurile represive prelucrau doar sporadic informații despre acele personalități ale bisericii românești care fuseseră monitorizate și anterior.

Paralel cu acestea, studiul de față oferă o scurtă prezentare – pe baza documentelor rămase în arhivele poliției politice – despre Biserica Ortodoxă din Ungaria și examinează separat personalitatea protopopului ortodox Oláh János, în perioada 1944-1962.

Cadrul temporal al prezentei investigații este definit de acele două perioade ale istoriei comunităților bisericești ortodoxe românești din Ungaria, care nu doar au coincis cu evenimente sociale, politice și culturale maghiare, dar s-au și împletit organic cu acestea. Astfel putem aminti mai întâi efectele nefaste ale sovietizării. Odată cu reforma agrară, a început și o samavolnică deposedare a tuturor bisericilor de baza lor materială, de bunurile mobile și imobile deținute anterior, proces ce a culminat cu desființarea învățământului confesional. Apoi, consecințele traumatice ale Revoluției anticomuniste din 1956, răfuielile politice și violența măsurilor represive ulterioare au produs efecte și asupra comunității ortodoxe românești din Ungaria. Studiul se încheie în perioada în care violența inițială „Kadaristă" se reduce și se profilează ceea ce s-a numit ulterior „Gulașcomunism".

Documentele analizate, cu precădere cele produse de serviciile de securitate ale statului comunist maghiar, au păstrat pentru posteritate multe date legate de istoria bisericii ortodoxe și oferă o imagine de ansamblu a vieții comunităților românești din Ungaria. Având în vedere caracterul limitat al cunoașterii actuale în această zonă de interes și îngustele posibilități de verificare a informațiilor vehiculate în dosare, consider că se impune o anumită prudență în formularea unor concluzii, o interpretare critică riguroasă a informațiilor și o abordare comprehensivă, pentru că evaluarea trebuie să ia în calcul efectele deformatoare ale sistemului care și-a pus amprenta pe întreaga arhivă a poliției politice, dar și de anumite mentalitățile ale acelor vremi, cum ar fi dublul discurs sau tentativele de disimulare.

Comunitățile ortodoxe din Ungaria în contextul sovietizării

După „eliberarea" Ungariei de către trupele sovietice, adică de la ocuparea țării de către Armata Roșie (1945), comunitatea ortodoxă din Ungaria a trecut printr-o perioadă de intense frământări și reorganizări, în contextul în care comunitățile românești, rusești, sârbești și bulgărești doreau să se afilieze la patriarhiile țărilor-mamă.

Au avut loc negocieri între reprezentanții Bisericii Ortodoxe din Ungaria și diferiți înalți ierarhi cu prestigiu internațional. Mai întâi, s-au purtat discuții cu episcopul grec al Constantinopolului, apoi cu cel sârb din Buda, în vederea stabilirii jurisdicției canonice, dar în pofida eforturilor depuse, nu s-a ajuns la niciun acord din cauza disensiunilor referitoare la limba liturgică.

În anul 1950, Patriarhul Alexei I. al Moscovei a acceptat să preia sub jurisdicția sa cinci parohii grecești și maghiare, iar mai târziu s-au alăturat noii structuri

[2] *ÁBTL*. 3.1.5. O-11543. Biserica Ortodoxă Greacă, p. 299. Decizie privind închiderea dosarului privind Biserica Ortodoxă Greacă. Dosarul a fost în cele din urmă plasat în arhive în 1962.

ecleziastice și celelalte comunități ortodoxe, printre care, desigur, și singura parohie ortodoxă rusă din Ungaria, cea din Budapesta.[3] Astfel, a rezultat o nouă unitate administrativă ortodoxă maghiară, diferită de cea interbelică. Ea a funcționat cu rang de protopopiat până în anul revoluționar 1956. În cadrul ei, liturghia s-a oficiat în limba maghiară și s-a impus folosirea calendarului gregorian. Tot atunci a început și publicarea ziarului comunității *Egyházi Krónika* (Cronica Bisericească)[4].

Biserica Ortodoxă Sârbă și-a continuat activitatea în deplină conformitate cu canoanele sale sub jurisdicția Patriarhiei de la Belgrad. Structura ei canonică și cea teritorială au rămas, practic, neschimbate. Cele 18 parohii ale sale s-au grupat în trei protopopiate, având centrul administrativ la Szentendre. Comunitatea ortodoxă sârbească a fost păstorită de 12 preoți formați la Facultatea de Teologie din Belgrad.

În perioada interbelică, Biserica Ortodoxă Maghiară a funcționat ca o unitate ecleziastică alcătuită din 8 comunități, toate de limbă maghiară. Acestea au fost întemeiate de misionari greci, dar protopopiatul pe care îl alcătuiau nu a reușit să intre sub jurisdicția Patriarhiei Ecumenice din Constantinopol decât după 1989.

În 1942, statul maghiar a reglementat situația Bisericii Ortodoxe[5]. Atunci, o mare parte din parohiile ortodoxe românești din Ungaria au intrat sub jurisdicția ierarhiei maghiare. Cei care nu au dorit să se alăture acestei comunități aveau posibilitatea de a opta pentru afilierea la Biserica Ortodoxă Română Greco-Orientală, alcătuită din două eparhii: Episcopia Ortodoxă Română a Transilvaniei, cu sediul la Cluj, în cadrul căreia Episcopul Nicolae Colan exercita jurisdicția, și Vicariatul Ortodox de Oradea, cu sediul la Oradea, aflat temporar sub conducerea părintelui Ioan Evuțianu, consilier eparhial.

După invazia trupelor sovietice, în baza acordului de armistițiu sovieto-român, semnat la data de 12 septembrie 1944, și a celui sovieto-maghiar semnat la data de 20 ianuarie 1945, Biserica Ortodoxă Română Greco-Orientală a fost desființată, deoarece granițele administrative ale Ungariei au revenit la statutul din 1937.

Pentru o vreme, ortodocșii de origine și de limbă maternă română care au rămas pe teritoriul Ungariei au continuat să aparțină de structurile ecleziastice ortodoxe maghiare, dar curând s-au intensificat străduințele în vederea obținerii unui alt statut administrativ-canonic.

Actele serviciilor secrete consemnează că situația din parohiile ortodoxe românești autonome a devenit din ce în ce mai tensionată. Uneori preoții aflați sub jurisdicție românească s-au prezentat la parohii la care fuseseră numiți alții de către ierarhii maghiari, descumpănind enoriașii. Au existat și cazuri, cum ar fi cel din Méhkerék, în care, „pe lângă amenințări, au fost comise și atrocități, membrii comunității având comportament antidemocratic și fiind comise acte antisovietice”[6].

---

[3] Balogh Margit: Egyházak a szovjet rendszerben. În: *Magyarország a XX. Században* (Ungaria în secolul XX) red. Balogh Margit, Bekény István, Dányi Dezső [et al.]. Szekszárd: Editura Babits, 1997, p. 404.

[4] Acest periodic apare în mod regulat și în zilele noastre.

[5] Cu privire la chestiunea jurisdicțională și la soarta ortodocșilor de etnie maghiară din Ungaria (inclusiv în perioada Monarhiei austro-ungare din secolul al XIX-lea). A se vedea: Krisztián Manzinger. Biserica Ortodoxă în politica maghiară de naționalități) In: *Zombori*. István (szerk.) A magyarországi román ortodox püspökség). Budapest, Magyarország : Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség (METEM) (2021), pp. 33-62.

[6] *ÁBTL*. O-11543. Görögkeleti Egyház (în continure mă voi folosi de terminologia în traducere în limba română) Biserica Ortodoxă Greacă, p.40.

Este important de menționat faptul că, deși preoții din parohiile românești, fiind cetățeni maghiari, erau plătiți de Ministerul Maghiar al Cultelor și Învățământului (VKM), ei nu îi recunoșteau ca superiori ecleziastici decât pe ierarhii români aflați în afara granițelor țării. Astfel, afilierea la Episcopia Aradului a fost acceptată de comunitățile din Gyula, Békés, Békéscsaba, Budapest, Kétegyháza, Elek, Pusztaottlaka, Batonya, Magyarcsanád, iar jurisdicția Episcopiei din Oradea a fost acceptată de ortodocșii români din Méhkerék, Sarkadkeresztúr, Körösszakáll, Körösszegapáti, Darvas, Vekerd, Zsáka, Mezőpeterdi.

În primăvara anului 1946 a fost convocată la Gyula *Adunarea Generală a comunităților ortodoxe române din comitatele Békés și Bihar.* Inițiativa a aparținut protopopului de Gyula, Péter Mundruczó, numit vicar episcopal cu jurisdicție asupra întregii Ungarii de către episcopul ortodox de Arad, dr. Andrei Magieru. Adunarea a fost convocată de protopopul Dimitrie Sabău din Gyula, cu binecuvântarea episcopului arădean, pentru a pune capăt situației anticanonice de a primi instrucțiuni peste graniță de la episcopii din alte state. Cu această ocazie, a fost adoptată o rezoluție prin care participanții (cu excepția reprezentanților comunității din Sarkadkeresztúr) au declarat nulă și neavenită hotărârea Adunării Generale din 1940, privind afilierea lor la Biserica Ortodoxă Maghiară și s-a cerut înființarea unei eparhii ortodoxe românești.

După o scurtă discuție, în cadrul căreia doar preotul paroh al comunității din Budapesta, Toma Ungurean, a prezentat o contraopinie, s-a hotărât înființarea Episcopiei Ortodoxe Române din Ungaria cu sediul la Gyula, sub jurisdicția Patriarhiei Române de la București[7]. Tot atunci s-a înființat și o structură de conducere, numită *consistoriu bisericesc*, al cărui președinte a fost ales arădeanul Péter Mundruczó. Domnia sa dobândea, astfel, funcția de vicar episcopal. Cei 16.000 de credincioși români au fost repartizați în 18 parohii deservite de 10 preoți[8].

Consistoriul era, în principiu, sub jurisdicția episcopului ortodox de la Arad, cu toate că, în conformitate cu legea cultelor din RPR adoptată în anul 1948, jurisdicția unui episcop român nu se putea extinde dincolo de granițele țării[9]. Potrivit președintelui ales în fruntea Consistoriului, Péter Mundruczó, toate activitățile s-au desfășurat cu știința episcopilor de Arad și Oradea și cu binecuvântarea Arhiepiscopului de Sibiu.

Mundruczó a depus jurământul în mai 1946 și, ca președinte al Consistoriului, a cerut recunoașterea eparhiei românești în conformitate cu jurisdicția maghiară, care era atunci încă în vigoare. Guvernul maghiar nu a luat poziție față de această chestiune, așteptând reacția părții române. Constatând o vădită lipsă de interes, până la urmă Gyula Ortutay, ministrul Culturii și Educației din Ungaria, prin intermediul ministrului Afacerilor Externe, a făcut un demers diplomatic pe lângă Guvernul României. Prim-ministrul dr. Petru Groza a solicitat răbdare din partea

---

7 *ÁBTL.* 3.1.5. O-11543. Biserica Ortodoxă Greacă, p. 40.

8 Balogh Margit. *Egyházak a szovjet rendszerben*. În: *Magyarország a XX században* (Biserici în regimul sovietic). In: *Ungaria în secolul XX).* Red. Balogh Margit, Bekény István, Dányi Dezső [et al.]. Szekszárd: Editura Babits, 1997, p. 405.

9 DECRET Nr. 177 din 4 august 1948 pentru regimul general al cultelor religioase. În: *MONITORUL OFICIAL*. Nr. 178, 4 august 1948, articolul 41.

Ungariei până la un răspuns definitiv[10]. Având în vedere întârzierea din partea politicienilor români și graba autoorganizării Bisericii Ortodoxe Române din Ungaria, conducerea Ministerului culturii a făcut apel la Moscova, cerând înființarea unei Biserici Ortodoxe Maghiare și consacrarea unui episcop maghiar.

În timpul vizitei sale întreprinse în Ungaria la începutul lunii mai 1947, Petru Groza a declarat că România nu va recunoaște Biserica Ortodoxă Română din Ungaria decât după ce guvernul maghiar va aproba nomenclatorul personalului ecleziastic al acesteia[11]. Această poziție indică faptul că nu puteau fi acceptați de „constructorii democrației populare" nici de o parte, nici de cealaltă, personalitățile clericale agreate de regimul precedent.

Guvernul maghiar a continuat negocierile cu Uniunea Sovietică în privința problemei jurisdicționale a ortodocșilor în iunie 1948, când a sosit în vizită reprezentantul patriarhului rus Alexei I, episcopul Nestor. În timpul discuțiilor, partea sovietică a asigurat gazdele că Biserica rusă nu va recurge la metode violente și nu va primi în rândurile sale decât pe acei credincioși care îi vor cere acest lucru.

Ministrul Ortutay a rezumat poziția guvernului ungar cu privire la Biserica Ortodoxă din Ungaria, afirmând că decizia Patriarhiei Moscovei va fi acceptată de către guvernul ungar fără alte formalități, după un acord prealabil cu bisericile sârbe și românești. El a subliniat faptul că, în calitate de ministru al cultelor și educației publice, nu își poate asuma sarcina de a rezolva problemele bisericii, deoarece acest lucru nu intră în competența sa. [12]

Din documentele păstrate de ABTL rezultă că, după cel de-al Doilea Război Mondial, preotul ortodox János Varjú[13], ca reprezentant al Bisericii Ortodoxe Maghiare, a desfășurat o intensă activitate diplomatică. Cu toate că din notele informative nu rezultă când și de către cine a fost numit sau ales în funcție, aflăm că el l-a vizitat la Moscova pe Patriarhul Alexei, iar la Viena – pe Arhiepiscopul Serghei și pe Arhimandritul Arsenie, ulterior luând legătura și cu reprezentnții celorlalte biserici ortodoxe implicate în problema jurisdicției. În cadrul discuțiilor pe care părintele Varjú le-a avut cu conducerea Bisericii Ortodoxe Române, documentele consemnează faptul că Patriarhul Nicodim nu s-a opus înființării unei Biserici Ortodoxe Maghiare, însă partea maghiară nu a primit niciun document oficial din România în acest sens[14].

Conform dosarelor păstrate în custodia ABTL arhiepiscopul Leontin[15] al Bisericii Ortodoxe Ruse din Afara Granițelor Rusiei, cu sediul la Chicago, l-a acceptat pe János Varjú sub jurisdicția sa și i-a promis că vor fi primiți alături de el preoți ca Jenő Ejuríy, Gergely Marosszéky, Constantin Hatvani, Ferenc Laczina, Sergius

10 *ÁBTL*. 3.1.5. O-11543. Biserica Ortodoxă Greacă, p. 21.
11 *ÁBTL*. 3.1.5. O-11543. Biserica Ortodoxă Greacă, pp. 21, 29.
12 *ÁBTL*. 3.1.5. O-11543. Biserica Ortodoxă Greacă, p. 54.
13 Varjú János (1908- ?), preot, și-a completat studiile teologice la Seminarul Episcopal Romano-Catolic din Oradea și la Facultatea de Teologie a Universității Pázmány Péter din Budapesta, obținând doctoratul în 1946. În 1941 s-a convertit la ortodoxie. În 1955 a rupt relația cu Biserica și în cele din urmă a emigrat în Austria în 1956.
14 *ÁBTL*. 3.1.5. O-9396 dr. Varjú János 32-36.
15 Leonti Filipovitch Arhiepiscopul de Chile, al Bisericii Ortodoxe Ruse din Afara Granițelor Rusiei cu sediul la Chicago, sursa: https://dictionary.sensagent.com/Mitropolia%20Ortodox%C4%83%20de%20Milano%20%C8%99i%20Aquileia/ro-ro/

Galeczky, István Popovics și Péter Miskocza[16] într-un al doilea val. Astfel, 12 parohii ortodoxe maghiare ar fi fost preluate de înaltul ierarh. Însă preoții menționați în documente nu au aflat nimic despre aceste demersuri, conținutul corespondenței purtate fiind cunoscut doar în cercuri politice și ecleziastice restrânse. Contactat de János Varjú, ministrul Gyula Ortutay a afirmat că până la primirea unui document oficial de la Moscova privind reglementarea Bisericii Ortodoxe Maghiare, nu va lua în discuție posibila afiliere a parohiilor respective la Arhiepiscopia cu sediul în Statele Unite[17]

Dintr-un raport al poliției politice datat cu octombrie 1947 aflăm că autoritățile maghiare au știut de acel diferend grav care s-a iscat între credincioșii ortodocși de diferite etnii și au fost la curent cu conflictele personale dintre „episcopul ortodox sârb Dr. György Zubkovics și episcopii ortodocși români Péter Mundruczó (*sic!*) și János Varjú[18]. Poliția politică a mai consemnat și faptul că Varjú, deși acționa în numele comunității ortodoxe maghiare, nu era o persoană demnă de încredere, ci urmărea doar propriile interese[19].

Disputa jurisdicțională dintre bisericile ortodoxe română, sârbă și maghiară din Ungaria a fost, în cele din urmă, soluționată de Patriarhia Moscovei, care a recunoscut faptul că parohiile ortodoxe românești trebuie să rămână sub ascultarea canonică a Patriarhiei Române. După moartea episcopului György Zubkovici, eparhia sârbă s-a transformat într-un vicariat supus canonicește Patriarhiei Sârbe de la Belgrad, dar șase parohii sârbești și două filii au fost înglobate într-un protopopiat care purta denumirea de „Administrația Ortodoxă Maghiară”, ce s-a afiliat Patriarhiei Moscovei[20].

Numele	Locul nașterii	Anul nașterii	Lăcașul de cult	Începutul activității
Mundruczó Péter, vicar episcopal	Gyula	1904	Gyula	1927
Ardelean György	Kisjenő	1910	Darvas	1933
Békési György	Gyula	1911	Elek	1937
Borza János	Ottlaka	1900	Kétegyháza	1927
Bottó György	Gyula	1900	Békéscsaba	1929
Kardos István	Gyula	1903	Békés	1931
Csumpilla Demeter	Kétegyháza	1914	Mezőpeterd	1939
Laczina Ferenc	Temesvár	1900	Vekerd	1941
Luczay Mláden	Magyarcsanád	1912	Magyarcsanád	1937
Magda János	Gyula	1911	Battonya	1934
Mundruczó Kornél	Gyula	1912	Zsáka	1936
Mészáros Tivadar	Gyula	1921	Kőrősszakál	1947
Miskucza Péter	Gyula	1906	Kétegyháza	1927

16 *ÁBTL.* 3.1.5. O-9396. Dr. Varjú János 63.
17 *ÁBTL.* 3.1.5. O-9396. Dr. Varjú János 63.
18 *ÁBTL.* 3.1.5. O-9396. Dr. Varjú János 209.
19 *ÁBTL.* 3.1.5. O-9396. Dr. Varjú János 209-210.
20 Teodor Misaros. *Din istoria comunităților bisericești ortodoxe române din Ungaria.* Ediția a II, revizuită. Giula: 2002, p. 258;

Numele	Locul nașterii	Anul nașterii	Lăcașul de cult	Începutul activității
Miskucza Román	Gyula	1915	Sarkadkeresztúr	1936
Negru György	Gyula	1908	Gyula	1934
Oláh János	Gyula	1905	Méhkerék	1927
Szabó Demeter	Gyula	1903	Gyula	1927
Ungurean Tamás	Ottlaka	1900	Bp.VII, Holló u.	1923

Sursă: ÁBTL 3.1.5. O-11543, Biserica Ortodoxă p. 35.

Din tabelul de mai sus, care reflectă situația din anii 1950, reiese că Oláh János activase ca preot în Méhkerék încă din 1927. La acea vreme, Biserica Ortodoxă din Ungaria avea centrul la Gyula și era condusă de protopopii Mundruczó Péter și Szabó Demeter.[21]

Cum era să fii ortodox în timpul regimului dictatorial condus de Mátyás Rákosi?

Administrația militară sovietică și colaboratorii comuniști maghiari ai acesteia au început transformarea societății încă din 1945 prin naționalizarea terenurilor agricole, lipsind astfel bisericile de baza lor financiară. Trecerea întreprinderilor industriale și a sectorului bancar în proprietatea statului a fost însoțită și de o transformare pseudo-democratică a vieții politice. În anul 1947, în urma alegerilor trucate cu „buletine albastre”[22] de către agenții Ministerului Afacerilor Interne (controlat la acea dată de către comuniști), forțele politice pro-sovietice au preluat puterea. Următoarea etapă a „construcției societății comuniste” a început în 1948 cu „chestiunea învățământului”, care a fost un spectacol sordid, pus în scenă în mai multe zone ale țării și menit să intimideze societatea civilă.

Au avut loc demonstrații de masă, în timpul cărora elevii, profesorii, părinții, călugării și călugărițele au apărat școlile confesionale, manifestându-și nemulțumirea față de reorganizarea ateistă a sistemului de învățământ. Astfel de manifestații au fost organizate la Zalaegerszeg, Sopron, Pócspetri etc. Autoritățile comuniste au folosit această situație pentru a întoarce opinia publică împotriva bisericii și pentru a justifica măsurile inumane pe care le luau.

În urma înscenării de la Pócspetri și după reprimarea brutală a demonstrației din 3 iunie 1948[23], comunitatea ortodoxă română din Ungaria putea să se bucure

[21] *ÁBTL*. 3.1.5. O-11543. Biserica Ortodoxă Greacă, p. 61.

[22] La 31 august 1947, în Ungaria au avut loc “Alegerile cu buletinele de vot albastre”, în cadrul cărora Partidul Comunist Maghiar - cu ajutorul ministrului de interne (comunist) László Rajk - a comis numeroase acte frauduloase, dar în ciuda tuturor eforturilor, comuniștii au obținut doar 22% din voturi. Pentru aceste alegeri, au fost introduse buletine de vot albastre, astfel încât alegătorii să poată vota în alte localități, departe de domiciliul lor. Aceste buletine de vot au făcut ca alegerile din Ungaria să fie practic neverificabile.

[23] *ÁBTL*. 3.1.9. V-51023. Asztalos János și tovarășii săi.

de decizia autorităților comuniste de a înființa un liceu de limbă română[24], dar inspectoratul școlar din Szeged a acționat foarte lent, astfel că liderii comunității românești și liderii bisericești - respectiv comisarul pentru învățământul școlar Petre Mișcuta și episcopul vicar Peter Mundruczo - i-au adresat o scrisoare ministrului culturii Dezső Keresztúry [25], solicitând completarea personalului didactic cu cadre profesioniste de naționalitate română până la deschiderea școlii. În scrisoare se exprima „convingerea comunității ortodoxe românești de bunele intenții și de bunăvoința guvernului maghiar în satisfacerea nevoilor culturale ale minorității românești". Semnatarii și-au exprimat speranța „că nobila instituție nu a fost înființată cu scopul de a face propagandă pentru străinătate"[26]. Consistoriul Episcopiei Ortodoxe Române a oferit întregul său sprijin guvernului maghiar în domeniul învățământului pentru înființarea unui liceu românesc, chiar și cu condiția ca disciplinele de specialitate să fie predate de profesori care nu erau de etnie română.

Legea XXXIII/16 iunie 1948 a dispus naționalizarea tuturor tipurilor de instituții de învățământ confesional, în doi ani școlile bisericești au fost complet desființate, dar ele au continuat să funcționeze ca instituții de învățământ de stat. Astfel, amânarea înființării Liceului Românesc până în anul 1949 a făcut ca ortodocșilor români din Gyula să nu li se etatizeze vreo școală confesională.

Între 1950 și 1953, o parte a societății maghiare a suferit de pe urma unei serii de măsuri violente. Mii de familii au fost obligate să trăiască în colonii de muncă forțată, privați de libertate și lipsiți de bunurile lor, umiliți și instalați în casele unor țărani declarați chiaburi/kulaci. Această deportare a avut loc în mai multe valuri și a afectat mai ales cetățenii care locuiau în zonele de graniță (mai ales din sud și din vest). Într-un al doilea val a fost dislocată elita politică a regimului anterior. Au fost declarați dușmani ai regimului comunist persoane din Budapesta și din orașele mai mari ale țării, laolaltă cu liderii locali din satele Ungariei. În timpul expulzărilor din Budapesta[27], Biserica Ortodoxă Română a încercat pe toate căile posibile să își salveze enoriașii, așa a fost, spre exemplu, cazul familiei Murgai.

În septembrie 1951, diaconul Tamás Ungureanu a făcut o cerere către conducerea Ministerului de Interne pentru ca János Murgai și soția acestuia să nu fie strămutați, ei având meritul de a contribui la eliberarea unor preoți ortodocși din lagărul de internare și strămutare din Budapesta în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Biserica ortodoxă și-a oferit sprijinul, asigurând plasarea celor doi la rude ale acestora, care aveau domiciliul în mediul rural[28]. În ciuda numeroaselor

---

[24] În 1949 și-a deschis porțile Liceul Românesc din Gyula. Din 1953 această unitate de învățământ public poartă numele lui Nicolae Bălcescu. Ea a funcționat fără întreruperi, aflându-se în slujba comunității românești și în prezent.

[25] Keresztúry Dezső (1904-1996), scriitor maghiar, poet, istoric literar, profesor universitar, membru al Academiei Maghiare de Științe. Între 1945 și 1947 ministru al Cultelor și Învățământului reprezentând Partidul Național Țărănesc.

[26] *ÁBTL*. 3.1.5. O-11543. Biserica Ortodoxă Greacă, p. 41

[27] Pentru detalii despre expulzările de la Budapesta, vezi Palasik Mária: A burzsoázia likvidálásához tartozik a kitelepítés. A budapesti kitelepítések politikatörténete, 1951-1953, (Expulzările fac parte din lichidarea burgheziei. Istoria politică a expulzărilor din Budapesta, 1951-1953). În: *Honukban otthontalanok Tanulmányok az 1951. évi budapesti kitelepítések történetéből, szerk*. Gyarmati György – Palasik Mária, ÁBTL-Kronosz, Budapest – Pécs: 2018, pp.15-54 (*Fără adăpost în patria lor.* Studii din istoria deportărilor. Red, György Gyarmati György - Mária Palasik, ÁBTL-Kronosz, Budapest – Pécs: 2018, pp.15-54)

[28] *ÁBTL*. 2.5.6. I.s.- 03746/1951. Murgai János, dr.

intervenții, cazul lui János Murgai și a soției sale nu a fost soluționat favorabil, ei fiind nevoiți să îndure calvarul deportării.

Un alt caz este cel al lui János Magdu (Magda), preotul comunității ortodoxe din Battonya, aflat sub supraveghere informativă prin intermediul prietenilor săi. A fost folosit un credincios, membru al comunității locale, care făcea parte și din cercul de cunoscuți ai preotului sârb Iván Jaksity. Informatorul a furnizat poliției politice o descriere detaliată a personalității lui Magdu în anul 1950[29], dar referiri la faptul că preotul nu se identifică nicidecum cu scopurile Partidului Comunist Maghiar au apărut deja în anul 1948[30]. La începutul anilor 1960 a fost trimisă o altă notă către organele de securitate. Conform acesteia, Magdu se întâlnea adesea cu preotul Jaksity, dar cei doi nu discutau probleme politice. În raportul informativ se menționează că János Magdu este un susținător al democrației Occidentale, deoarece speră că astfel ar putea beneficia de mai multe oportunități pentru puterea clericală[31].

Revoluția din 1956 și consecințele ei asupra comunităților ortodoxe românești

În toamna anului 1956, în Ungaria a izbucnit Revoluția, iar în acțiunile represive care au urmat serviciile de securitate ale statului maghiar s-au bazat, în principal, pe distincția referitoare la „participarea și rolul jucat în contrarevoluție și atitudinea manifestată" față de acest eveniment.

În acest context, a fost recrutat un informator cu numele de cod „Újvári", care s-a angajat să monitorizeze „persoanele dușmănoase" din satul Magyarcsanád. El a întocmit numeroase rapoarte despre kulaci/chiaburi, despre stadiul colectivizării, despre foștii membri ai Partidului Independent al Micilor Agrarieni (FKgP) și despre acei localnici ale căror rude „au dezertat" (adică s-au stabilit în Occident). În acest context, informatorul s-a referit și la preotul ortodox român Mláden Luczai[32]. Rapoartele întocmite de către „Újvári" ne oferă o imagine vie și veridică asupra familiei Luczai și a parohiei ortodoxe, mai ales după anul 1945, dar informațiile furnizate de către colaborator au fost în așa fel coroborate de poliția poltică maghiară, încât să faciliteze controlul ortodocșilor români și sârbi din întreaga zonă.

Din rapoarte rezultă că la sfârșitul războiului Luczai și soția sa dețineau 36 de acri de pământ, pe care îl lucrau împreună cu un chiriaș. Ei mai gestionau și alți 44 de acri, care aparțineau bisericii, până când, în anul 1945, când toate terenurile menite să asigure retribuțiile preoților au fost expropriate și redistribuite în cadrul „reformei agrare"[33].

Rapoartele lui „Újvári" se referă detaliat și la cei nouă membrii ai consiliului parohial din Magyarcsanád, oferind date despre situația lor financiară și comportamentul lor „dușmănos"[34] despre viața lor de zi cu zi din perioada regimului dictatorial condus de Rákosi.

---

29 *ÁBTL*. 3.1.5. O-9258/a. Jaksity Iván, p. 39
30 *ÁBTL*. 3.1.5. O-9258/a. Jaksity Iván, p. 48
31 *ÁBTL*. 3.1.5. O-9258/a. Jaksity Iván, p.114.
32 *ÁBTL*. 3.1.2. M-28041. Újvári és M-29870 Újvári.
33 Decretul primului-ministru nr. 600 al guvernului național provizoriu din 1945 privind desființarea sistemului de mari proprietăți funciare și distribuirea terenurilor către nobilimea funciară, Magyarországi Rendeletek Tára 1967-1945. https://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_RT_1945/?pg=92&layout=s
34 *ÁBTL*. 3.1.2. M-28041. Újvári, pp. 28-29.

Din dosar aflăm că ani de zile credincioșii ortodocși au fost atrași în *Lanțul de rugăciune al Sfântului Anton,* devoțiune împrumutată din spiritualitatea catolică. Despre această acțiune comună a sătenilor nici el, dar nici măcar liderii administrativi din localitate nu au fost dispuși să furnizeze informații, astfel încât poliția politică nu a reușit să-i identifice pe inițiatorii acțiunii. În schimb, informatorul „Újvári" a relatat securității statului multe amănunte privitoare la „starea de spirit" din localitate. Spre exemplu, despre cei care ascultau posturi de radio străine. Astfel a intrat în colimatorul securității Aurel Magyar (Aurel Maghiar), care urmărea și comenta cu regularitate emisiunile de la Radio Europa Liberă (SZER)[35].

„Újvári" a fost exploatat mai ales în calitatea sa de cantor al bisericii și apropiat al preotului român ortodox Luczai Mláden. Se știa că între cei doi „existau relații confidențiale". În notele sale „Újvári" a descris atitudinea față de regim a lui Luczai astfel**:** *„a fost un dușman de moarte al regimului trecut (...), dar nu se poate spune despre el că ar fi un susținător al noului regim, cu toate că nu îi este nici potrivnic. În biserică nu-l interesează decât liturghia și nu participă la întruniri"*[36].

Ofițerul său de legătură l-a instruit pe „Újvári" să *„petreacă mai mult timp alături de popă, pentru a-i cunoaște în detaliu gândurile, preocupările și activitatea"*[37]. Poliția politică era interesată mai ales de fiul lui Mláden Luczai, care *„a fugit din Ungaria în anul 1956"* și trăia (la data supravegherii informative) în Republica Federală Germania[38].

În anul 1956 „Újvári" a stat în expectativă, așteptând deznodământul Revoluției, dar după aceea, mai exact în primăvara anului 1960, în cadrul celui de al doilea val al colectivizării, el s-a alăturat cooperativei *Progresul* în calitate de membru susținător[39]. Activitatea sa de informator a luat sfârșit atunci când a fost transferat într-o altă comună, astfel încât „nu mai dispunea de posibilități informative" în satul Magyarcsanád.

Activitatea protopopului Oláh János/Ioan Ola de la eliberarea sovietică până la Revoluția din 1956 din Ungaria

În perioada imediat următoare celui de-al Doilea Război Mondial, în timp ce Varjú János a încercat, fără succes, să adune în jurul lui cât mai multe parohii ortodoxe din Ungaria, relațiile personale dintre preoți se tensionau din cauza unor măsuri administrative. Putem ilustra această afirmație cu un caz relevant din satul Méhkerék, reflectat atât în presa vremii, cât și în documentele arhivate de Departamentul de Protecție a Statului din cadrul Poliției maghiare (ÁVO). Cei doi preoți ortodocși implicați au fost protopopul János Oláh și Demeter Szabó[40].

Primul a avut o mare influență asupra comunei deja în perioada interbelică, fiind liderul Partidului Independent al Micilor Agrarieni (FKgP)[41]. Se pare că în

[35] *ÁBTL*. 3.1.2. M-28041. Újvári, p. 50.
[36] *ÁBTL*. 3.1.2. M-28041. Újvári, p.179.
[37] *ÁBTL*. 3.1.2. M-29870. Újvári, p. 14.
[38] *ÁBTL*. 3.1.2. M-29870. Újvári, p. 18.
[39] *ÁBTL*. 3.1.2. M-28041. Újvári, p. 28.
[40] *ÁBTL*. 3.1.5. O-14979. Districtul Gyula, p. 164
[41] *ÁBTL*. 3.1.5. O-14979. Districtul Gyula, p. 167.

anul 1932 numărul membrilor acestui partid ajunsese deja la 50. Imediat după ce frontul sovietic a trecut prin Méhkerék, populat în proporție de 90 la sută de etnici români, pe lângă Partidul Comunist Maghiar și Partidul Independent al Micilor Agrarieni, a luat ființă și un al treilea partid, cel Național Țărănesc, condus tot de protopopul Oláh.

Se dovedește oportun să prezentăm pe scurt localitatea Méhkerék, -- desigur, pe baza surselor de securitate de stat din acea perioadă -, astfel încât evenimentele care vor urma să apară într-o altă lumină în perspectiva înțelegerii acestora. Localitatea Méhkerék era locuită de o comunitate românească semnificativă. La sfârșitul anilor cincizeci, poliția politică maghiară a realizat un raport de ansamblu despre localitate, din care aflăm că, potrivit datelor din acea perioadă, comuna Méhkerék, situată în partea de nord-est a districtului Sarkad[42] din județul Békés, la 6 km de granița cu România, avea o populație de 3000 de locuitori, dintre care 90% erau de naționalitate română

Localitatea dispunea de puține terenuri agricole, de calitate atât de slabă încât nu putea asigura nici măcar pășunatul pentru animale. Între cele două războaie mondiale, 75% din populația localității trăiau din munca agricolă și accepta muncă agricolă cu ziua în alte localități. În Méhkerék nu existau mari proprietari de terenuri (moșieri), iar cea mai mare suprafață deținută era cea a asociației comunale de pășunat, care avea în total 770 de holde, dintre care cei mai importanți membri erau Sándor Spitzer (124 holde cadastrale), János Buta /Ioan Buta (70 holde cadastrale), Benjámin Rokszin /Beniamin Rocsin (115 holde cadastrale), János Martyin / Ioan Martin (80 holde cadastrale), János Szicsigán /Ioan Sucigan (156 holde cadastrale). 20% din populația localității era formată din țărani mijlocași, iar 16% erau agricultori care dețineau 1-2 holde. Astfel, nu este surprinzător că, între cele două războaie mondiale, localitatea era condusă de protopopul ortodox și de fermierii înstăriți."

În octombrie 1944, frontul a trecut prin localitate, iar în ianuarie 1945 s-a înființat organizația locală a Partidului Comunist Maghiar, care, în scurt timp, a constituit și un comitet de redistribuire a terenurilor, pentru a confisca și redistribui pământurile deținătorilor mai mari, considerați chiaburi în viziunea noului regim în formare. În cadrul redistribuirii terenurilor, au fost alocate 1-2 holde pentru 270 de familii, ba chiar au fost confiscate terenuri și de la localitatea vecină, Kötegyán. Anii 1950 și 1960 au demonstrat că redistribuirea terenurilor de după război nu a servit bunăstării localității, deoarece terenurile împărțite au fost greu de lucrat din cauza lipsei uneltelor sau a uneltelor rudimentare, iar din cauza suprafețelor reduse, locuitorii au continuat să accepte munci agricole în diferite părți ale țării.

[42] „În perioada războiului care se desfășura pe teritoriul Ungariei în decembrie 1944, primele măsuri ale Guvernului Național Provizoriu, înființat la Debrecen, au inclus restaurarea structurilor de stat și reorganizarea administrațiilor locale. Prin urmare, s-a dispus ca administrațiile locale să se ocupe în mod independent, prin propriile resurse, de crearea instituțiilor administrative și de asigurarea funcționării acestora. După preluarea puterii de către comuniști și adoptarea noii constituții comuniste din 1949, structura de bază a statului ungar a fost redefinită, inclusiv noua situație și rolul comitatelor. Principala caracteristică a noii structuri a fost eliminarea în mod deliberat a administrației de tip autonom și naționalizarea totală a administrației publice. În conformitate cu acest obiectiv, numărul comitatelor a fost redus de la 25 la 19, iar numărul districtelor de la 150 la 140". https://real.mtak.hu/117802/1/349-Tanulm%C3%A1nysz%C3%B6veg-698-1-10-20110806.pdf

Unii dintre ei s-au angajat chiar în industrie, aceasta și din cauza faptului că în localitate nu existau unități industriale."

Colectivizarea în localitate a început în 1949, când a fost înființată „Rákosi Termelő Szövetkezet" (Cooperativa Agricolă de Producție Rákosi) cu 304 holde cadastrale și 108 membri. S-a dovedit curând că economia colectivă nu va putea să susțină toți membrii, astfel că a început migrația, iar din cauza plecărilor, în cooperativă au rămas doar 34 de familii. Cu întreruperi mai mici sau mai mari, până la revoluția din 1956, președintele cooperativei a fost Ruzsa János. [43] În 1956, chiar înainte de revoluție, la Méhkerék s-a forțat comasarea terenurilor, ceea ce însemna practic, reunificarea pământurilor pe care fermierii fuseseră forțați anterior să le cedeze cooperativei, pentru a crea o agricultură de tip exploatație mare și pentru a obține terenurile mai bune. Împotriva acestei comasări au protestat lucrătorii cooperativei, care l-au agresat pe secretarul comitetului de partid al districtului. Poliția a reținut trei persoane, dar aceștia au fost eliberați din cauza izbucnirii revoluției. În timpul revoluției din 1956, cooperativa s-a dizolvat, iar membrii și-au împărțit între ei animalele și le-au dus pe propriile gospodării. După revoluție, Cooperativa s-a reorganizat cu 19 membri și a luat numele de Kossuth." [44]

Este important de menționat că, spre sfârșitul anului 1944 și începutul anului 1945, odată cu trecerea frontului și datorită prezenței militare sovietice, în localitățile din Ungaria au început să fie înființate comitete naționale, similare comitetelor populare. Membrii comitetelor naționale erau delegați ai partidelor și ai sindicatelor. Guvernul Național Provizoriu a emis, la 4 ianuarie 1945, un decret privind restaurarea cât mai rapidă a administrațiilor locale. Comitetele naționale, organizate pe principiul parității – și, astfel, cu majoritate de stânga –, au fost menite să sprijine consolidarea puterii Partidului Comunist Maghiar. Totuși, transformările sociale și administrative intense au generat tensiuni în cadrul coaliției, deoarece puternicul FKGP (Partidul Micilor Agrarieni/ Proprietari Liberi), cu un număr mare de membri, nu putea privi pasiv încercarea de acaparare unilaterală a puterii.

Cu toate acestea, structurile vechilor autorități locale au fost restabilite, însă personalul anterior a fost aproape complet înlocuit. Autoritățile locale au consolidat, de asemenea, forța stângii. Prin epurările repetate, influența Partidului Comunist a crescut totuși în această perioadă, ca urmare a procedurilor de verificare și a concedierii social-democraților de „dreapta".

Guvernul Național Provizoriu, prin decretul nr. 15/1945, referitor la capitolul cu prezentarea luptelor din Ungaria din 1945, care a intrat în vigoare la 10 ianuarie 1945, în perioada în care atacul sovietic asupra capitalei Ungariei, Budapesta, continua încă timp de o lună, iar luptele pe teritoriul țării au durat până la începutul lunii aprilie. Sarcina comitetelor era să verifice angajații din sectorul public, adică să se asigure că aceștia nu au comis crime de război sau crime împotriva poporului în timpul activității lor administrative înainte de 1945. Pe lângă funcționarii din administrația publică (inclusiv cea locală), trebuiau să se supună verificărilor și cei care activau în domeniul educației (inclusiv cel religios), în organizațiile sociale,

[43] *ÁBTL*. 3.1.5. O-14979. Gyula járás, pp. 164-165
[44] *ÁBTL*. 3.1.5. O-14979. Gyula járás, pp. 165-166.

precum și angajații întreprinderilor industriale și comerciale care beneficiau de sprijin substanțial din partea statului.

Membrii comisiilor de validare erau desemnați de cele cinci partide, iar aceștia își alegeau un președinte dintre ei. În afară de aceștia, prefectul de județ (comitat) sau directorul de întreprindere competent putea, de asemenea, să desemneze un membru în comisie. Dacă comisia nu elibera certificatul de validare, putea sancționa angajatul prin concediere sau internare, iar dacă apăreau suspiciuni de infracțiune, cazul era transmis procuraturii populare. Acestea erau comisiile care întocmeau listele B. (Angajații care erau considerați necorespunzători ideologic sau politic de către regimul comunist erau trecuți pe listele B. pentru a fi sancționați).

Având în vedere gravitatea situației legate de verificări, la ședința Comitetului Național de la Méhkerék, din 12 aprilie, au fost discutate circumstanțele din localitate, în prezența subprefectului, a șefului poliției județene, a comandantului de district, a secretarului șef de district și a reprezentanților localității. Din procesul-verbal reiese motivul atrocităților, respectiv lista B, căci, la inițiativa reprezentantului sindical János Radnóti, reprezentanții partidelor, printr-un vot secret, l-au îndepărtat pe fostul secretar-șef al comunei din funcție. Împotriva acestei proceduri a protestat János Oláh, în calitate de președinte al Partidului Micilor Proprietari, Muncitorilor Agricoli și Cetățenilor Independenți (FKgP), activ în localitate

Reprezentantul sindical Radnóti a afirmat că protopopul Oláh János și fostul secretar l-au denunțat la autoritățile militare sovietice, iar el, ca răspuns, a făcut o plângere la poliția politică maghiară. Radnóti a declarat în procesul-verbal că, potrivit protopopului: dacă Radnóti nu ar fi informat poporul asupra evenimentelor, nimic nu s-ar fi întâmplat. Practic, cât timp oamenii noului regim nu au tulburat localitatea, totul funcționa conform regulilor anterioare. Totodată, Radnóti a subliniat că liniștea nu va fi restabilită decât atunci când aceștia (adică protopopul și fostul secretar) vor pleca definitiv din comună.

Reprezentantul local al Partidului Comunist nu simpatiza cu secretarul, iar reprezentantul Partidului Național Țărănesc a vorbit, de asemenea, critic despre acesta, menționând că secretarul și protopopul au fugit din localitate în septembrie 1944, primul întorcându-se la începutul lunii ianuarie 1945, iar cel de-al doilea în aprilie. Reprezentantul micilor agrarieni era nemulțumit de secretar, deoarece, în timpul războiului, acesta l-a internat. Conform documentului, Partidul Micilor Agrarieni nu a susținut secretarul.

Căpitanul județean a dorit să se asigure că nu a apărut un conflict între români și maghiari. Cei prezenți au declarat în unanimitate că problema nu are o astfel de dimensiune. În cele din urmă, la o conferință interpartinică, membrii prezenți au afirmat împreună că tulburarea stării de liniște se datorează doar atacurilor și acuzațiilor lui Deák Zoltán[45] și Oláh, iar aceștia sunt responsabili. Conform procesului-verbal, comandantul a clarificat totul”[46].

Este important de menționat că la baza declanșării directe a evenimentelor violente din aprilie a stat denunțul făcut pe 8 aprilie de către liderii locali și membrii, susținătorii Partidului Comunist. Acest document a fost semnat de câteva zeci

[45] *ÁBTL*. 2.5.2 530/155, Oláh János Jegyzőkönyv az 1946 április 12-én megtartott pártközi értekezletről.
[46] *ÁBTL*. 2.5.2 530/155, Oláh János Jegyzőkönyv az 1946 április 12-én megtartott pártközi értekezletről.

de persoane, după ce le-a fost citit și explicat. În procesul-verbal datat 8 aprilie, se aduc acuzații legate de faptul că secretarul ar fi dispus, în primăvara anului 1944, îndepărtarea unui locuitor al comunei, Argyelán Mihály, care nu dorea să muncească, și de ce nu a fost confirmat faptul că acesta era un tânăr muncitor onest. I se reproșa protopopului că l-a susținut pe fostul secretar al regimului anterior, deoarece „cel care ajută un reacționar și încearcă să-l scape de responsabilitate, este el însuși un reacționar", se menționează în documentul Partidului Comunist. De asemenea, situația protopopului a fost agravată de faptul că „pentru a-și susține aceste acțiuni, a convins unele persoane dezorientate, apelând la umanitate și sentimente, să semneze împotriva unei posibile internări a lui Deák Zoltán". [47]

Poliția l-a internat/subordonat regimului de protecție pe Oláh János, începând cu data de 12 aprilie, iar pe 27 mai, Comandamentul Județean Bihor a decis ca Oláh János să rămână în continuare în detenție. Oláh a făcut recurs împotriva deciziei de detenție în a doua instanță, care a fost revizuită pe 18 iulie printr-o decizie ministerială a Ministerului de Interne, iar procedura a fost încheiată cu următoarea motivare: „deși Oláh János, prin comportamentul său, a perturbat fără îndoială cooperarea pașnică între partide, totuși, din punctul de vedere al ordinii democratice, aceasta nu a fost de o gravitate care să justifice internarea sa. Menționatul este administratorul Bisericii Greco-Orientale Maghiare, iar plasarea sa sub supravegherea poliției a fost omisă, ținând cont de gravitatea redusă a faptelor și de posibila ameliorare a atitudinilor sale"[48]. În perioada dintre arestarea din 12 aprilie și eliberare, detenția lui Oláh János este documentată și pe linia poliției politice a Ministerului de Interne.

Acțiunea poliției a fost apoi adusă la cunoștința colonelului András Tömpe, șeful Departamentului Poliției Politice din cadrul Ministerului de Interne[49], care a decis arestarea protopopului. Atunci când la Ministerul Cultelor și al Educației Publice (VKM) s-a aflat despre cele petrecute la Méhkerék s-a intervenit prompt în favoarea lui János Oláh, printr-o adresa oficială, semnată de secretarul de stat László Simon. Acesta a solicitat colegului său de la Ministerul de Interne să dispună eliberarea imediată a protopopului, atrăgând atenția asupra faptului că „tergiversarea soluționării cazului ar provoca daune ireparabile Bisericii Ortodoxe Maghiare și, indirect, intereselor statului maghiar". Astfel, detenția lui János Oláh a luat sfârșit în iulie 1946, iar protopopul se putea întoarce la enoriașii săi din Méhkerék[50].

De când au aflat despre reținerea protopopului lor, membrii comunității ortodoxe din comună au întreprins diferite acțiuni pentru eliberarea lui din arest. Printre altele, au organizat și o manifestație (un marș) la care au participat mai ales proprietarii micilor ferme locale. Pentru a liniști spiritele, pe linia ierarhiei bisericești s-a decis ca Demeter Szabó să fie mandatat pentru a săvârși liturghiile

[47] *ÁBTL*. 2.5.2 574/81. *1946 április 8-án Méhkeréken készült jegyzőkönyv a Kommunista Párt vezetőivel, Oláh János g. keleti esperes elleni panaszokról.*

[48] *ÁBTL*. 2.5.2 530/155. Oláh János.

[49] Departamentul Poliției Politice (Politikai Rendészeti Osztály) a funcționat la Budapesta începând cu februarie 1945, ca parte a Ministerului de Interne și s-a aflat sub controlul comuniștilor, aidoma instituției sale precursoare înființată în decembrie 1944, și a funcționat până în octombrie 1946, când a fost reorganizat ca ÁVO.

[50] 2.5.2. 530/155, 574/81, 713/197.

și celelalte oficii religioase din Méhkerék, iar preotul venit din Gyula a fost acceptat de o mare parte a sătenilor. Între timp János Oláh a fost eliberat și s-a întors în Méhkerék.

Potrivit presei vremii, duminică, 25 august 1946, enoriașii ortodocși de etnie română din Méhkerék și-au manifestat zgomotos nemulțumirea în biserică, apelând chiar și la violență. Controversa a izbucnit atunci când a trebuit să se decidă cine va ține liturghia de duminică. Cei prezenți s-au încăierat, iar spiritele s-au calmat abia după intervenția fermă a poliției din orașul Gyula[51].

Protopopul János Oláh, o persoană înzestrată cu un excelent simț politic, s-a grăbit să clarifice evenimentele petrecute la Méhkerék printr-o declarație de presă publicată în ziarul partidului de guvernământ, *Kiss Újság*[52]. Potrivit articolului, scandalul din biserica ortodoxă din Méhkerék a fost consecința tensiunilor iscate între cei care susțineau continuarea misiunii sacerdotale desfășurate de János Oláh și cei care voiau să fie păstoriți de către preotul Demeter Szabó. Protopopul nu a ratat ocazia de a preciza faptul că „locuitorii cu spirit democratic din satul Méhkerék nu s-au împotrivit niciodată comerțului cu cereale practicat de domnia sa, deoarece acest comerț fusese realizat prin Cooperativa de aprovizionare și de desfacere din Méhkerék al cărei președinte era el însuși". Protopopul a mai subliniat că divergențele din biserică nu s-au datorat unei dispute religioase, marea majoritate a satului fiind de confesiune ortodoxă. În viziunea lui János Oláh, întreaga zarvă a fost declanșată din cauza vrajbei semănate de către preotul Demeter Szabó[53].

Din rapoartele ofițerilor de poliție politică prezenți la incident și dintr-o scrisoare adresată de clericul dr.János Varjú generalului-maior Péter Gábor, șeful poliției politice, precum și din textul unui denunț formulat de către János Varjú (în data de 27 aprilie 1947) reiese faptul că facțiunea opozanților protopopului János Oláh a pus la cale o abominabilă agresiune fizică asupra acestuia. Incidentul s-a petrecut în seara zilei de 26 aprilie.

Protopopul a fost atacat după ce, la ordinul Ministerului de Interne, prefectul din Berettyóújfalu a luat cheile bisericii din Méhkerék, împiedicând funcționarea normală a consiliului bisericesc nou format. Reacția celeilalte tabere nu a întârziat. În aceeași seară, casa lui János Oláh a fost atacată și avariată de către susținătorii lui Demeter Szabó, iar protopopul s-a ales cu răni grave, care conform protocolului medical, s-au vindecat după mai mult de 20 de zile.

În denunțul său adresat șefului poliției politice, Péter Gábor, dr. Varjú János a solicitat măsuri eficiente și imediate. Reprezentantul Bisericii Ortodoxe din Ungaria atrăgea atenția asupra faptului că primăria din Méhkerék *și-a încetat activitatea în semn de protest față de cele întâmplate, iar sătenii au semnat o petiție de susținere a protopopului lor*[54].

Potrivit raportului oficial realizat în urma investigațiilor desfășurate de poliția politică, în sat au avut loc alegeri parohiale după reîntoarcerea lui János Oláh din

[51] Szabadság. 28. 08. 1946. nr 192, p. 3.
[52] Partidul aflat la guvernare era cel al Micilor Agrarieni Independenți.
[53] *Kiss Újság*. 29 septembrie 1946. Nr. 220, p. 3.
[54] *ÁBTL*. 3.1.5. O-9396. Dr. Varjú János p. 217.

arest. La ședință, în prezența delegatului Ministerului de Interne, s-a decis ca protopopul să preia cheile tuturor proprietăților bisericești. Cu toate acestea, Demeter Szabó nu a predat cheile decât după trei luni, mai exact în data de 27 aprilie, după intervenția oficială a prefectului. În aceeași seară, grupul susținătorilor lui Szabó a intrat în casa lui János Oláh. Atacatorii i-au răvășit lucrurile și l-au agresat cu brutalitate. Membrii acestui grup potrivnic lui Oláh urmau să fie acuzați în instanță de gravă vătămare corporală, jaf și alte delicte. Ofițerii de poliție politică au consemnat „implicarea familiei Rokszin][55] și a altor lideri locali ai Partidului Comunist din Ungaria (MKP)", menționând și faptul că procedurile polițienești au fost îngreunate de mediatizarea intensă a evenimentelor[56]. Este amintită și înaintarea unui memoriu semnat de vreo 400 de susținători ai lui János Oláh către notarul-șef din localitate, document din care rezultă că „dacă autorii acțiunii nu vor fi îndepărtați din sat de către poliție, în cel mai scurt timp posibil, localnicii «vor face ei înșiși curățenie în sat»"[57].

În sursele arhivistice specializate, protopopul János Oláh apare din nou în timpul revoluției din 1956, când se implică activ în evenimentele care au loc în localitate.

În timpul revoluției din 1956, în data de 28 octombrie, liderii consiliului din Méhkerék au ținut o adunare generală care s-a desfășurat într-o sală a comunității ortodoxe, într-o atmosferă pașnică. În cadrul acestei întâlniri a luat cuvântul János Oláh, parohul din localitate, care a cerut sătenilor din Méhkerék să fie solidari cu poporul maghiar, dar a spus că, deși există nemulțumiri în sat și s-au împărțit manifeste, majoritatea oamenilor a rămas calmă. János Oláh a cerut înlăturarea liderilor comuniști din fruntea instituțiilor. După căderea revoluției, pentru aceste cuvinte el a fost trimis la muncă forțată de către poliția politică a regimului Kádár[58].

Documentele arată că Oláh János, fiind membru al consiliului revoluționar din satul Méhkerék, a luat parte și la alte „acțiuni contrarevoluționare". În data de 11 noiembrie și 11 decembrie 1956, în fața unei mulțimi de aproximativ 400-500 de persoane, János Oláh „a îndemnat poporul împotriva comuniștilor". În decembrie 1956, el a reintrat în posesia casei, care fusese naționalizată în 1952, și a fost de acord cu restituirea unor case naționalizate care aparțineau altor persoane. (Spre exemplu, a cârciumii lui Mihály Gorzó). În apartamentul său proaspăt restituit au avut loc ședințe ale așa-zișilor „contrarevoluționari".

Pe baza acestor acuzații, la 12 martie 1957, părintele Oláh a fost arestat și trimis în lagărul de la Kistarcsa, dar în urma examinării plângerii sale formulate către Curtea Supremă de Justiție, s-a decis eliberarea sa condiționată, având în vedere vârsta și starea sănătății[59].

Conform datelor înregistrate în evidențele (registrul de evidență) persoanelor trase la răspundere pentru activități contrarevoluționare ale organizației județene a Ministerului de Interne, Oláh János a fost plasat sub supravegherea autorităților

[55] *ÁBTL*. 3.1.5. O-9396. Dr. Varjú János p. 219.
[56] Pe lângă presa maghiară, evenimentele au fost reflectate și de ziarele românești din Salonta și Oradea.
[57] *ÁBTL*. 3.1.5. O-9396. Dr. Varjú János p. 219.
[58] *ÁBTL*. 3.1.5. O-14979. Districtul Gyula, pp. 280-281.
[59] *ÁBTL*. 2.5.7. 3164 (135. d.). Oláh János.

polițienești (deci internat) pentru activități contrarevoluționare la 14 octombrie 1957 și a fost eliberat la 14 iulie 1962[60].

Conform constatărilor poliției politice care a investigat evenimentele revoluționare din 1956, „liderii și membrii «Consiliului Revoluționar» din comuna Méhkerék, care au desfășurat activități active în timpul contrarevoluției, au fost următorii." Pe primul loc este menționat Oláh János, protopopul greco-oriental, precizându-se că a fost membru al Consiliului Revoluționar și că a incitat nemulțumirea în rândul populației, cerând demiterea liderilor comuniști. Potrivit constatărilor poliției politice, locuitorii din Méhkerék nu au format nici Gărzile Naționale, nici un consiliu muncitoresc în timpul revoluției. [61] Probabil, tocmai din acest motiv, împotriva lui s-a aplicat doar măsura de reținere din motive de siguranță publică, adică internarea, deoarece s-a stabilit doar implicarea sa în activitățile generale contrarevoluționare și apartenența la organizația contrarevoluționară[62].

În rapoartele semestriale privind starea de spirit a populației din districtul Gyula (unul de frontieră) am găsit referiri la activitățile unor „contrarevoluționari" datând din anii '60. Un astfel de raport menționează impactul noului sistem de gestiune economico-financiară asupra comunităților locale[63], altele se referă la reacțiile oamenilor la evoluția războiului din Vietnam și la invazia militară împotriva Cehoslovaciei (1968). S-a consemnat și faptul că problemele românești fuseseră viu discutate.

Cea mai puternică reacție a fost stârnită, desigur, de intervenția armatelor din statele membre ale Pactului de la Varșovia împotriva Cehoslovaciei. În mod surprinzător, în satul Méhkerék, cu o populație majoritar românească, a existat o condamnare a declarației lui Ceaușescu cu privire la evenimentele din Cehoslovacia[64]. Au existat și zvonuri conform cărora în România ar fi fost distribuite arme către populație, iar acest lucru a provocat indignare în rândul românilor din Ungaria.

Pe de altă parte, la Gyula, un profesor de la liceul românesc și-a manifestat mândria pentru faptul că România nu se supunea necondiționat URSS și pentru că trupe sovietice nu mai staționau la acea dată pe teritoriul RSR, atribuind meritul pentru aceste transformări politicii externe românești[65].

Până la sfârșitul anilor 1960, rapoartele privind activitățile subversive au încetat, pentru că restructurarea din anul 1971 a avut printre consecințe și trecerea de la principiul teritorial al contraspionajului la principiul liniar, iar Regulamentul Direcției Generale III, aprobat în anul 1972, nu a permis efectuarea unor activități

---

60 *ÁBTL*. Arhiva Istorică a Serviciilor Secrete din Ungaria 3.1.9. Békés megyei vizsgálati napló (Dosar de investigație - Județul Békés), p. 117.

61 *ÁBTL*. 3.1.9. V-150365, pp. 279-280.

62 *ÁBTL*. 3.1.9. V-150365, p. 362.

63 Noul mecanism economico-financiar a fost o reformă cuprinzătoare a managementului și planificării economice în Ungaria comunistă, pregătită la mijlocul anilor 1960 și introdusă la 1 ianuarie 1968. Reforma a adus schimbări semnificative în trei domenii: rolul planificării centrale a fost redus, iar autonomia întreprinderilor în ceea ce privește producția și investițiile a crescut; prețurile au fost liberalizate, adică prețurile au fost stabilite și menținute la un nivel scăzut de către autorități, în timp ce prețurile anumitor produse au fost ajustate în funcție de cererea de pe piață; sistemul de salarizare stabilit la nivel central a fost înlocuit cu un sistem mai flexibil de reglementare stabilit de întreprinderi în anumite limite. Reforma a eșuat în cele din urmă.

64 Declarația lui N. Ceaușescu.

65 *ÁBTL* 3.1.5. O-14979. Districtul Gyula, p. 298.

de contraspionaj după principiul teritorial. [66]În practică, acest lucru a însemnat închiderea și arhivarea dosarului de obiectiv „districtul Gyula", deschis în baza directivelor anterioare[67].

În faza de consolidare a regimului kadarian, relațiile ecumenice ale Bisericii Ortodoxe Române (BOR) s-au extins considerabil față de Biserica romano-catolică, cea evanghelică și cea reformată. Reprezentanții BOR au participat la activitatea organizațiilor religioase mondiale alături de reprezentanții celorlalte culte creștine. Ca urmare a unei diplomații bisericești sprijinite și de agenți ai Securității, ortodocșii români, alături de reformații și evanghelicii ardeleni, au început să joace un rol din ce în ce mai important în confruntările ecumenice internaționale. Ei s-au situat mereu de partea „taberei păcii", conduse de URSS și KGB. Conlucrarea a produs efecte atât în cadrul *Conferinței creștine pentru pace* cu sediul la Praga (CCP), înființată în 1958 sub conducerea Moscovei, cât și în cadrul Consiliului Mondial al Bisericilor (WCC), înființat în 1948. Scopul declarat era, de fiecare dată, „contracararea principalului dușman" (cel american)[68].

Toate aceste evoluții au definit un nou cadru pentru viețuirea ortodoxă din Ungaria. Biserica Ortodoxă Română i-a sprijinit pe tinerii români dornici să studieze cu burse de studii la facultățile teologice din RPR, respectiv RSR, iar oficialitățile RPU nu i-au obstrucționat în niciun fel.

Despre viața de zi cu zi a comunităților ortodoxe din Ungaria documentele poliției politice abundă în detalii. Aflăm, astfel, despre felul în care sătenii din Békés au reacționat la lucrările topografice desfășurate în vederea marcării drumurilor publice, lucrări care au vizat și zonele verzi din jurul bisericii din localitate. În timpul dezbaterilor privind reglementările urbanistice, comunitatea ortodoxă locală a adoptat o poziție moderată. Enoriașii grupați în jurul cantorului și administratorului Demeter Rusz au acceptat lucrările urbanistice pe care municipalitatea intenționa să le efectueze, cu toate că preotul Demeter Csumpilla a dezaprobat acțiunea. Cantorul Demeter Rusz a semnat în numele bisericii, iar credincioșii au

---

[66] Regulamentul de functionare din 1972 al Directiei Generale III din cadrul MAI https://www.abparancsok.hu/sites/default/files/parancsok/10-530_1972.pdf

[67] *ÁBTL*. 3.1.5. O-14979. Districtul Gyula, p. 301.

[68] Este esențial pentru înțelegerea politicii de „nealiniere" a delegației mixte românești studiul relației complexe și complicate dintre reprezentanții BOR și cei ai protestanților transilvăneni prin prisma raporturilor ecumenice și interconfesionale din România. Pe această temă vezi Jánosi Csongor. The Reformed Elite Facing the Communist Regime. În: Lucian Turcescu, Lavinia Stan (eds.). *Church Reckonings with Communism in Post-1989 Romania*. Lanham (MD): Lexington Books, 2021, pp.139–163; Jánosi Csongor. A kelet-közép-európai titkosszolgálatok hálójában. (În capcanele serviciilor secrete din Europa Centrală și de Est. Paul Hansen pastor evanghelic danez). În: *Egyház, iskola, művelődés*. Kolumbán Vilmos József (red.), Cluj-Napoca: Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet, 2020, pp. 444–472 și Egyházszolgálat határon túl. Református püspöklátogatások az Amerikai Egyesült Államokban 1963-1967 között, (Servicii religioase dincolo de graniță. Vizite ale episcopilor reformați în Statele Unite ale Americii între 1962-1967) În: Kiss Réka, Lányi Gábor János (red.): *Hagyomány, Identitás, Történelem 2019. II. kötet,* Budapest: KRE ETKI RÖM – KRE HTK Egyháztörténeti Kutatóintézet, 2020, pp. 417–463; Jánosi Csongor. Református püspöki profil a román titkosszolgálati iratanyagok alapján. (Profilul unui episcop reformat în lumina dosarelor serviciilor secrete românești) Búthi Sándor (1913-1967). În: Emődi András (red.): *KRE 100. Tanulmányok a Királyhágómelléki Református Egyházkerület megalakulásának századik évfordulójára*. Oradea: A Királyhágómelléki Református Egyházkerület kiadása, 2020, pp. 504–548; Jánosi Csongor. *României református elit a hatalom szolgálatában. Hírszerzés, pozitív befolyásolás, kapcsolatépítés a protestáns világszervezetek értekezletein az 1960-as években (Elita bisericii reformate din România în serviciul puterii. Culegere de informații, influențare pozitivă și construire de relații cu ocazia întrunirilor organismelor protestante internaționale din anii 1960*). Pro Minoritate, 2017 Primavara, pp. 146–170.

încercat să-i împace pe cei doi, argumentând că reglementarea, de fapt, le aduce beneficii.

Poliția politică maghiară a fost informată prin intermediul unor agenți și cu privire la alte probleme din parohie. Au fost consemnate, spre exemplu, detaliile unei conversații dintre Demeter Rusz, menționat anterior, și protopopul ortodox Demeter Szabó. Datele au fost obținute prin intermediul unui agent care avea numele de cod „Ferenc"[69]. În conformitate cu documentul, cei doi „au discutat despre felul în care fiul preotului Demeter Csumpilla urma să-și plătească datoriile față de Consistoriul Ortodox." Persoana respectivă era ofițer de frontieră și, în final, a achitat datoria[70]. Așadar, povestea s-a încheiat cu bine pentru ambele părți, iar Securitatea statului maghiar nu a putut folosi informațiile obținute pentru a-i învrăjbi pe cei implicați. Fiul lui Demeter Csumpilla a rambursat împrumutul cu dobândă[71], iar relația dintre enoriași nu a fost afectată.

În mai 1968 a avut loc ședința extraordinară a consiliului parohial din Békés la care au participat protopopul Demeter Szabó din Gyula, preoții István Gulyás, Gábor Bakuc și Demeter Csumpilla, precum și cantorul Demeter Rusz. Au fost discutate mai multe probleme bisericești, inclusiv chestiuni financiare. La finalul discuției privind rezolvarea problemelor de contabilitate, s-a ajuns la concluzia că Csumpilla nu era considerat o persoană de încredere din punct de vedere financiar nici la centrul vicariatului din Gyula, nici în ochii credincioșilor din satul Békés[72].

A venit vorba și despre faptul că diplomația românească se descurcă bine, pentru că liderii politici din România reușesc să atragă sprijin atât din partea Occidentului, cât și din partea Rusiei, pe când conducerea politică din Ungaria nu a reușit acest lucru. În cadrul aceleiași întâlniri, s-a decis ca pe viitor ședințele să se desfășoare cu participarea unor reprezentanți ai ierarhiei clericale din orașul Gyula.

Consideraţii finale

După cel de-al Doilea Război Mondial, comportamentul preoților din parohii a determinat în mare măsură, supraviețuirea și dezvoltarea comunităților ortodoxe din Ungaria. Spre exemplu, protopopul János Oláh a luptat cu perseverență pentru interesele comunității din Méhkerék. Vicarul Péter Mundruczó a dat dovadă de perseverență și abilitate în lupta pentru unificarea parohiilor ortodoxe românești din Ungaria. Documentele poliției politice maghiare se referă la destinul Bisericii Ortodoxe Române din Ungaria, destin marcat în primă fază de problemele jurisdicționale. Aceste înscrisuri, fiind redactate din punctul de vedere al puterii, pot contribui la istoria ecleziastică doar în mod indirect și complementar. Noutatea lor constă în faptul că ne permit să cunoaștem, din perspective până acum nevalorificate, persoane și comunități ortodoxe românești și provocările cu care acestea s-au confruntat.

[69] *ÁBTL*. 3.1.2. M- 30 349.„Ferenc", p. 81.
[70] *ÁBTL*. 3.1.2. M- 30 349. „Ferenc", p. 116.
[71] *ÁBTL*. 3.1.2. M- 30 349. „Ferenc", p. 118.
[72] *ÁBTL*. 3.1.2. M- 30 349. „Ferenc", p. 120.